

Академична и стратегическа комуникация
Academic and Strategic Communication

**Докторантското обучение в България
в светлината на Болонския процес
и Европейското образователно пространство**

DOI 10.55206/GSUZ9933

Надя Бирежакли
СУ „Св. Климент Охридски“
Имейл: birezhakli@uni-sofia.bg

Абстракт: Докторантското обучение е ключова предпоставка за изграждането на Европейското образователно пространство. Целите на изследването в настоящата статия са: да направи преглед и анализ на докторантското обучение в България в контекста на Болонския процес и Европейското образователно пространство, а основните задачи са: да очертае перспективите и предизвикателствата пред докторантското обучение, като в същото време се опита да изведе препоръки с цел оптимизиране на образователния и изследователския процес в рамките на обучението за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в България. Използвани са методите на desk research и на вторичен анализ на данни, както и контент анализ на административни и нормативни документи. Работната хипотеза е, че въпреки че в голяма степен нормативната база на национално ниво е в унисон с европейските стандарти, налице са пропуски в прилагането на инструментите по Болонския процес.

Ключови думи: докторантско обучение; Болонски процес; Европейско образователно пространство; европеизация на образованието; Европейски университетски алианси.

**Doctoral training in Bulgaria
in the light of the Bologna process
and the European Education Area**

Nadya Birezhakli
Sofia University “St. Kliment Ohrdsiki”
E-mail: birezhakli@uni-sofia.bg

Abstract: Doctoral training is a key prerequisite for building the European Education Area. The article aims to provide an overview and an analysis of doctoral

training in Bulgaria in the context of the Bologna Process and the European Education Area. The main tasks are to outline the perspectives and challenges facing doctoral education, while at the same time attempting to derive recommendations for optimizing the educational and research process within doctoral education in Bulgaria. To achieve these aims, desk research and secondary data analysis were used, as well as content analysis of administrative and legal documents. The working hypothesis is that although the national-level regulatory framework is largely in line with European standards and guidelines, there are gaps in the implementation of the Bologna Process tools.

Key words: doctoral training; Bologna Process; European Education Area; europeanization of education; European university alliances.

Въведение

Европейският съюз (ЕС) утвърждава висшето образование като изключително важен аспект на своето социално и икономическо развитие, като подчертава необходимостта от задълбочаване на сътрудничеството между държавите членки в тази област с оглед справяне с предизвикателствата, свързани с екологичния и цифровия преход и застаряването на населението, както и с други ключови социално-икономически предизвикателства, чрез обмен на знания, добри практики и съвместно изготвяне на иновативни решения [1].

Изграждането на Европейско образователно пространство извежда докторантското обучение като един от основните приоритети пред европейските университети. От своя страна Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 – 2030 г. посочва сред основните си цели привличането и задържането на талантиви млади учени, от които зависи бъдещето на научните изследвания в България. Цел, която изисква да бъде обърнато специално внимание на значимостта на докторантското обучение като първа стъпка в научната кариера.

В настоящата публикация е направен преглед и анализ на стратегическите документи и нормативната уредба на европейско и национално ниво с предмет докторантското обучение, за да бъде проверено доколко ситуацията в България в тази сфера отговаря на европейските стандарти и насоки.

Докторантското обучение в европейска перспектива

Съгласно чл. 6 от **Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС)** ЕС разполага с компетентност да предприема действия за подкрепа, координиране или допълване на действията на държавите членки в сферата на образованието в тяхното европейско измерение [2]. Важно е да бъде подчертано, че законодателните правомощия в сферата на образованието остават изцяло в компетенцията на държавите членки, докато ЕС има единствено координиращи, подпомагащи или допълващи функции.

Дял XII от ДФЕС (Образование, професионална квалификация, младеж и спорт) утвърждава основните цели пред Съюза в областта на образованието. Бихме могли да изведем някои основни насоки, като: развитие на качествено обучение чрез насърчаване на сътрудничеството между държавите членки; развитие на европейско измерение в образованието, особено чрез обучение и разпространение на езиците на държавите членки; насърчаване на мобилността на студенти и преподаватели; насърчаване на сътрудничество между образователните институции; развиване на обмена на информация и опит по проблеми, общи за образователните системи на държавите членки и др. [3]. Първичното право на ЕС не урежда по никакъв начин придобиването на образователната и научна степен „доктор“, но изложените по-горе насоки са доразвити от източници на вторичното общностно право.

Болонският процес, чието начало е поставено с **Декларацията от Болоня** от 19 юни 1999 г., [4] полага основите на Европейското образователно пространство, иницирайки безпрецедентна форма на сътрудничество в сферата на висшето образование. Това сближаване обхваща основно следните направления: обща система на образователните степени (три цикъла: бакалавърска степен/магистратура/докторат); европейска система за трансфер на кредити (ECTS); взаимно признаване на квалификациите и сроковете за обучение; мобилност; сътрудничество в осигуряване на качествено образование; национални квалификационни рамки, учене през целия живот; пригодност за заетост и социално измерение на висшето образование. Европейският съюз утвърждава висшето образование като изключително важен аспект на своето социално и икономическо развитие и се стреми да задълбочава сътрудничеството между държавите членки в тази област, като подпомага изграждането на Европейско образователно пространство – идея, която получава зелена светлина под формата на конкретни предложения на Европейския съвет през декември 2017 г. Целта на инициативата е формулирана като развиване на „холистичен подход в действията на ЕС в областта на образованието и обучението“ и създаване на „автентично европейско пространство на знанието“. Постигнато е споразумение за предоставяне на подкрепа за стратегически партньорства между институциите за висше образование чрез създаване на европейски университетски мрежи с интегрирани специалности и учебни програми, които позволяват на студентите да получат образователна степен, като се обучават в няколко държави – членки на ЕС. Съвместните учебни програми и курсове им осигуряват също така плавен преход между различните образователни системи.

В последния доклад на Европейската комисия, който проследява и оценява прилагането на Болонския процес, е отбелязан както значимият напредък, така и все още съществуващите пречки и трудности, с които студентите, изследователите и висшите учебни заведения се сблъскват в съвмест-

ната си работа. В Съобщение на Комисията относно постигането на Европейско пространство за образование до 2025 г. се отправят призови за: безпроблемно и амбициозно транснационално сътрудничество, улеснено предоставяне на съвместни академични степени и проучване на възможността за установяване на правен статут за алианси, например по инициативата „Европейски университети“. С оглед това на 5 април 2022 г. Съветът на ЕС публикува своята Препоръка относно изграждане на мостове за ефективно европейско сътрудничество в областта на висшето образование [5]. Документът подчертава важността на засилването на транснационалното сътрудничество в сферата на висшето образование с оглед осигуряване на по-широк достъп до висококачествено и приобщаващо образование, насърчаване на създаването и разпространението на знания и споделянето на добри практики. Сред основните препоръки към държавите членки са: да подкрепят висшите училища в по-систематичното и гъвкаво залагане на мобилността (физическа, виртуална или смесена) на всички равнища; да укрепват взаимното доверие чрез външно осигуряване на качеството и акредитация на съвместни образователни програми и други форми на съвместни образователни предложения, разработени от модели на институционално транснационално сътрудничество, включително инициативата „Европейски университети“, в съответствие с европейските стандарти и насоки; да насърчават и защитават основните принципи на институционална автономия и академична свобода на висшите училища; да допринасят за трайна пряка или непряка финансова подкрепа за задълбочаване на транснационалното институционално сътрудничество във висшето образование; да подкрепят висшите училища в разработването на съвместни интердисциплинарни транснационални образователни дейности на всички равнища (програми с кратък цикъл; бакалавърска, магистърска и докторска степен).

Що се отнася до обучението в докторска степен на европейско равнище следва да бъдат открити следните три основополагащи документа: **Квалификационна рамка на Европейското пространство за висше образование** (Framework of qualification for the European Higher Education Area) [6]; **Принципи на Европейската асоциация на университетите, приети в Залцбург** (Salzburg Principles of the European University Association) [7] и **Харта на европейските учени** (European Charter for Researchers of the European Union) [8].

Квалификационната рамка на Европейското пространство за висше образование се основава на междуправителствено споразумение в рамката на Болонския процес, чийто предмет са трите образователни цикъла, вкл. докторат. Изведени са някои основни изисквания, които кандидатът трябва да покрие, за да получи научната и образователна степен „доктор“, а именно: научни или научноприложими резултати, които представляват оригинален принос към науката; задълбочени теоретични знания в съответната

специалност и способност за провеждане на самостоятелни научни изследвания.

През 2005 г. Асоциацията на европейските университети инициира т.нар. Болонски семинар в Залцбург, който цели да прехвърли фокуса на Болонския процес от основните два образователни цикъла в рамките на висшето образование (бакалавърска и магистърска степен) към третия образователен цикъл – докторантското обучение. Изведен е пакет от 10 основни принципа, т.нар. **Принципи на Европейската асоциация на университетите, приети в Залцбург**: 1) необходимост от придобиване на знания посредством оригинални научни изследвания едновременно с все по-голямо отвяряне към нуждите на пазара на труда; 2) важноста университетите да поемат съответната институционална отговорност и да гарантират, че предлаганите от тях докторантски програми отговарят на съвременните предизвикателства и предлагат възможности за кариерно развитие; 3) значимостта на богатото разнообразие от докторски програми, включително и на съвместни такива; 4) отношението към докторантите като изследователи в ранен етап, които трябва да бъдат признати за професионалисти със съизмерими права и ключов принос за създаването на нови знания; 5) значимостта на научното ръководство и прозрачното оценяване; 6) необходимостта докторантските програми да се основават на различни видове иновативни практики; 7) регламентиране на продължителността на докторските програми от 3 до 4 години; 8) насърчаване на иновативни структури за посрещане на предизвикателството на интердисциплинарното обучение; 9) докторантските програми трябва да се стремят да предлагат географска, както и интердисциплинарна и междусекторна мобилност и международно сътрудничество в интегрирана рамка на сътрудничество между университетите и други партньори; 10) осигуряване на адекватно и устойчиво финансиране на докторантските програми [9].

Хартата на европейските учени представлява група от принципи и изисквания, които определят ролите, отговорностите и правата на учените, както и на техните работодатели и финансиращи организации. Държавите – членки на ЕС, са приканени да положат усилия да осигурят на изследователите системи за устойчиво развитие на кариерата на всички етапи, независимо от договорните отношения и конкретния път за професионално развитие. Всички учени следва да бъдат третирани като професионалисти, като това трябва да започне още в началото на тяхната кариера, а именно на етап „докторант“, и да включва всички нива. Работодателите и/или финансиращите организации трябва да осигурят на всички учени на всички етапи от тяхната кариера, в т.ч. на млади учени, възможности за професионално развитие и подобряване на работоспособността чрез квалификации за подобряване на уменията и компетенциите, както и да осигурят прозрачни и привлекателни условия за финансиране и/или заплати с включени социални осигу-

ровки. Хартата на европейските учени отделя специално място на научното ръководство на младите учени, което трябва да осигури ръководство и подкрепа за тяхното персонално и професионално развитие и по този начин да ги мотивира и да намалява несигурността им по отношение на професионалното им развитие. Като важна предпоставка за подобряване на научното познание и професионалното развитие на всеки етап на научната кариера е изведена високата стойност на географската, междусекторната, между- и трансдисциплинарната и виртуалната мобилност, както и мобилността между частния и държавния сектор.

Регламентиране на докторантското обучение на национално ниво

Съгласно чл. 46 от **Закона за висшето образование на Република България (ЗВО)** висшите училища имат право да провеждат обучение в образователна и научна степен „доктор“ само по акредитирани професионални направления и специалности от регулираните професии при условията на чл. 80, ал. 2 от ЗВО [10]. Докторантурата се осъществява по индивидуален учебен план и включва подготовка и полагане на изпити, научно-изследователска, педагогическа дейност и защита на дисертационен труд. Научният съвет на звеното, което обучава докторанта, избира научния му ръководител, утвърждава учебния му план и ежегодно го атестира. Образователната и научна степен „доктор“ се дава на докторант, който е положил изпитите, предвидени в учебния план, и е защитил дисертационен труд при условията и по реда на Закона за развитието на академичния състав в Република България. Регламентирано е признаването на дипломите на лицата, завършили висше образование в чужбина, включително и на дипломите за придобита степен, съответстваща на образователната и научна степен „доктор“ в срок до два месеца от датата на представяне на всички необходими документи.

Глава осма от ЗВО урежда организацията на научноизследователската дейност във висшите училища, като изрично подчертава, че научните изследвания във висшите училища са насочени към създаването на нови научни знания и научноприложни продукти при спазване на принципа на академична автономност [11]. Съгласно чл. 61, ал. 1 висшето училище има право да планира и провежда, съобразно интересите си и интересите на науката, съвместни изследователски проекти с други висши училища, научни организации и институции [12]. Организацията и управлението на научноизследователската дейност се регламентира в правилниците на висшето училище.

Законът за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) урежда обществените отношения, свързани с придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Република България, като утвърждава следните основни принципи: 1) автономия на висшите училища и научните организации и свързаната с нея децентрали-

зация на процедурите по този закон; 2) свободен избор на научно развитие и обективност при неговото оценяване; 3) гарантиране на обществения интерес, свързан с качеството на образователния процес и научни изследвания, чрез определяне на единни държавни изисквания и контрол върху тяхното спазване, както и контрол на качеството на научните изследвания; 4) международно признание, обмен на експерти и информация при провеждане на процедурите, с оглед изграждане на единно образователно и научноизследователско пространство. [13]

Глава втора от ЗРАСРБ урежда условията и реда за придобиване на образователната и научната степен „доктор“, както и на признаването на придобита в чужбина степен, съответстваща на образователната и научната степен „доктор“. Образователната и научна степен „доктор“ се придобива от лица с образователно-квалификационна степен „магистър“ [14]. Приемането на редовни и задочни докторанти се извършва чрез конкурс. Обучението на докторантите се осъществява по план при условията и по реда на Закона за висшето образование и правилника на съответното висше училище или научна организация. Редовната и самостоятелната форма на обучение са с продължителност до 3 години, а задочната и дистанционната – до 4 години. Член 5 от ЗРАСРБ регламентира условията и реда за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ при съвместно ръководство от български ръководител във висше училище или научна организация, получили акредитация за обучение в образователната и научна степен „доктор“, и чуждестранен ръководител от акредитирано в съответната държава висше училище или научна организация за обучение в образователната и научна степен „доктор“ [15]. Условията за прием, съвместно ръководство, разпределение на периодите на мобилност на докторанта, защитата на дисертациите и издаването на диплома се определят в правилниците на висшите училища и научните организации, които подготвят и сключват рамкови договори за съвместно ръководство за обучение.

За придобиването на образователна и научна степен „доктор“ се изисква да се защити дисертационен труд по условията и реда на ЗРАСРБ. Важно е да бъде подчертано, че изведените изисквания към дисертационния труд се препокриват изцяло с посочените изисквания в Квалификационната рамка на Европейското пространство за висше образование, а именно наличие на научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос към науката [16]. Също така дисертационният труд трябва да доказва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични познания по съответната специалност и способност за самостоятелни изследвания. Научното жури за защитата на дисертационния труд е в състав от пет лица, като най-малко трима са външни за висшето училище или научната организация. Най-малко един от членовете на журито трябва да бъде професор. В рецензиите и становищата си членовете на научното жури задъл-

жително дават становище относно наличието или липсата на плагиатство или недостоверност на предоставените научни данни в дисертационния труд, представен за оценяване. За успешно защитена се смята дисертация, получила на защитата най-малко три положителни оценки, като всеки член от журито публично обявява своята оценка.

Законът за насърчаване на научните изследвания (ЗНИИ) урежда принципите и механизмите за провеждане на държавната политика за насърчаване на научните изследвания в Република България, като извежда провеждането на научни изследвания като национален приоритет със стратегическо значение за развитието на страната. В съответствие с Националната стратегия за научни изследвания се насърчава научноизследователската дейност с доказана значимост и международно признание. Законът създава условията за усъвършенстване на организацията за финансиране на научните изследвания (чл. 5 от ЗНИИ) [17]. Глава 3 от ЗНИИ регламентира реда и условията за набиране и разходване на средствата от фонд „Научни изследвания“. Съгласно чл. 23 ал. 4 фонд „Научни изследвания“ подпомага научноизследователската дейност и професионалното развитие на млади учени, докторанти и постдокторанти [18]. Централно място е отделено на разпоредбите, насочени към стимулиране на международното научно сътрудничество, на участието в европейски и трансевропейски научни програми, както и участието в създаването на общоевропейско изследователско пространство.

Перспективи и предизвикателства пред докторантското обучение в България. Извеждане на препоръки

Европейските насоки, които в голяма степен са залегнали и в националната нормативна уредба и стратегически документи, са свързани с развитието на докторантското обучение в интеруниверситетска перспектива посредством засилено транснационално сътрудничество, мобилност (физическа, виртуална или смесена) на преподаватели и студенти, предоставяне на съвместни докторски програми и др.

Същевременно прегледът на напредъка на изпълнението на основните цели на Стратегията за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014 – 2020 г. отчита изоставане от тенденциите в европейското висше образование и слаба интернационализация на българското висше образование. Недостатъчно ефективно и често формално е прилагането на инструментите по Болонския процес, вкл. на Европейската система за трансфер и натрупване на кредити, както и на възможностите за академична мобилност. [19]

Близо 50% от българските висши учебни заведения предлагат различни видове съвместни програми с чуждестранни висши училища, но делът на студентите, обучаващи се в подобни програми, остава относително нисък. До средата на 2020 г. нито едно българско училище не е било включено

в европейските университетски мрежи, като към края на 2020 г. пет български висши училища са включени като партньори, а други две – като асоциирани партньори в университетски мрежи, което представлява едва 14% от всички висши учебни заведения в страната [20]. Българските институции продължават да пропускат значителни възможности за привличане на средства по рамковите програми на ЕС. От 7-а рамкова програма България е получила по 12,8 евро на човек от населението, докато средната стойност за ЕС е шест пъти по-висока – 78,9 евро [21].

Макар да можем да посочим и добри практики, като осъществяване на докторантско обучение с двойно научно ръководство с български и чуждестранен научен ръководител, различни форми на мобилност на докторанти и преподаватели, провеждане на международни докторантски летни училища и др., слабата интернационализация на българското висше образование неминуемо засяга и докторантското обучение, което от своя страна е изправено пред сериозни предизвикателства. На първо място следва да отбележим значителното намаляване на броя зачислени редовни докторанти от 5300 души през 2018 г. до едва 1300 души през 2020 г. [22], както и огромния дял на отпаднали докторанти по време на докторантурата и незавършили дисертационния си труд. Съгласно данните, посочени от проф. Николай Денков по време на представянето на държавния бюджет в сферата на образованието за 2022 г., дялът на защитилите докторанти е около 20% от зачислените [23]. Причините за ниската ефективност на докторантското обучение следва да бъдат обект на дълбочинен анализ, като повишаването на нивото на докторантското обучение съгласно европейските насоки и стандарти несъмнено би повишило мотивираността на докторантите, както и възможностите им за реализация.

С оглед оптимизиране и европеизиране на образователните и изследователските процеси в рамките на докторантското обучение и като се вземе предвид Стратегията за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г. и Националната стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 – 2030 г., могат да бъдат изведени следните основни препоръки:

- Повишаване на възможностите за участие на докторанти в мобилност, обмен и стажове в чуждестранни университети.
- Стимулиране на двойно научно ръководство на докторанти с български и чуждестранен научен ръководител.
- Подпомагане на научните изследвания, осъществявани от докторанти, както и разпространението на получените резултати, включително посредством участие в международни научни форуми и възможности за публикуване на научни статии във водещи международни академични издания.
- Привличане на докторанти в международни проекти и университетски мрежи за осъществяване на съвместна изсле-

дователска и публицистична дейност с чуждестранни партньори.

- Осигуряване на по-добро заплащане. Нормативно регламентирани на минималния размер на стипендиите за докторанти, сравним със средната работна заплата в страната, и на допълнителни възнаграждения, обвързани с постигането на конкретни резултати.
- Създаване на по-добри условия за кариерно развитие след успешно завършване на докторантското обучение. Нормативно въвеждане на длъжност „постдокторант“ в Националната квалификация на професиите и длъжностите и подкрепа за откриване на такива позиции в научните организации и висшите училища. Подпомагане на защитилите докторска степен изследователи да се развиват и хабилитират в кратки срокове при запазване на високи академични изисквания.

Важно е да бъде изрично подчертано, че интернационализацията на българското висше образование изисква въвеждане и усъвършенстване на инструменти за финансовата му обезпеченост на национално ниво, както и по-пълноценно използване на отпуснатото по линия на европейските програми и инициативи финансиране. Не на последно място, необходимо е повишаване на подготвеността на докторантите и на преподавателите за работа в мултикултурна и многоезична среда чрез квалификация, особено по информационни и комуникационни технологии и чуждоезиково обучение. Непрекъснатото подобряване на чуждоезиковите компетенции на докторантите (особено по английски език, като се има предвид, че той е доминиращ по отношение на научната литература и международното академично общуване) е от съществено значение за тяхното развитие като изследователи, същевременно немалка част от докторантите изразяват разочарованието си от липсата на специализирани чуждоезикови курсове като част от докторантското си обучение (Tsvetkova & Birezhakli 2020: 159–176) [23]. Това ни дава основание да прибавим към горепосочените препоръки и въвеждането на чуждоезиково обучение (в частност по английски език) като част от докторантското обучение, както и създаването на по-широка възможност за чуждоезикови консултации в рамките на университета (например редакция на доклади и публикации, написани на чужд език). Тук следва да бъде отбелязано, че липсата или незадоволителното ниво на чуждоезиковото обучение се очертава като проблем далеч не само в рамките на докторантското обучение, но и на обучението в бакалавърска и магистърска степен, което е сериозна пречка пред практическото осъществяване на интернационализацията на българското висше образование като цяло.

Заклучение

Въпреки че с правните си актове ЕС не може да извършва хармонизация на националното законодателство на държавите членки, следствие на все по-засиленото сътрудничество между държавите членки и академична мобилност се наблюдава постепенна хармонизация в практиките и качеството на докторантското обучение. Доказателства за горепосоченото твърдение откриваме и в правния анализ на нормативната база на национално ниво, която като цяло е в унисон с европейските насоки и стандарти.

От друга страна, недостатъчната интернационализация на висшето образование в България извежда недостатъчно ефективното и често формално прилагане на инструментите по Болонския процес като проблем пред висшето образование в България като цяло и пред докторантското обучение в частност.

С оглед оптимизирането на образователните и изследователските процеси в рамките на докторантското обучение, съобразно европейските стандарти и насоки, бяха изведени препоръки в следните основни направления: по-добри условия за заплащане и работа, вкл. осигуряване на възможности за квалифициране; интернационализация на докторантското обучение посредством възможности за академична мобилност; съвместни докторантски програми и курсове, участия в международни конференции, проекти, мрежи и пр. и не на последно място създаване на по-добри условия за кариерно развитие.

Бележка: Статията е резултат от изпълнението на дейностите по проект „Докторантското обучение в интеруниверситетска перспектива (сравнителен анализ и възможности за сътрудничество“, номер на проекта 80-10-48/10.05.2022, Философски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“.

Цитати и бележки

[1] Препоръка на Съвета от 5 април 2022 г. относно изграждане на мостове за ефективно европейско сътрудничество в областта на висшето образование (2022/C 160/01), с. 1. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413(01)&from=BG). последно посещение на 8.03.2023. [Preporaka na Saveta ot 5 april 2022 g. odnosno izgrazhdane na mostove za efektivno evropeysko satrudnichestvo v oblastta na vissheto obrazovanie (2022/C 160/01), s. 1. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413(01)&from=BG). posledno poseshenie na 8.03.2023.]

[2] Договор за функционирането на Европейския съюз. – В: Захариева. Ю., А. Семов, Х. Христов (съст). Договор от Лисабон – консолидирани текстове и коментари. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Dogovor za funktsioniraneto na Evropeyskia sayuz. – V: Zaharieva. Yu., A. Semov, H. Hristev (sast). Dogovor ot Lisabon – konsolidirani tekstove i komentari. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

[3] Договор за функционирането на Европейския съюз. – В: Захариева. Ю., А. Семов, Х. Христов (съст). Договор от Лисабон – консолидирани текстове и ко-

ментари. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Dogovor za funkcionirane na Evropeyskia sayuz. – V: Zaharieva, Yu., A. Semov, H. Hristev (sast). Dogovor ot Lisabon – konsolidirani tekstove i komentari. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

[4] Декларацията от Болоня от 19 юни 1999 г., <https://www.edu.ro/sites/default/files/u39/Bologna%201999.pdf>. последно посещение на 08.03.2023. [Deklaratsiyata ot Bolonya ot 19 yuni 1999 g., <https://www.edu.ro/sites/default/files/u39/Bologna%201999.pdf>. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

[5] Препоръка на Съвета от 5 април 2022 г. относно изграждане на мостове за ефективно европейско сътрудничество в областта на висшето образование (2022/C 160/01), с. 1. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413(01)&from=BG). последно посещение на 8.03.2023. [Preporaka na Saveta ot 5 april 2022 g. otnosno izgrazhdane na mostove za efektivno evropeysko satrudnichestvo v oblastta na vissheto obrazovanie (2022/C 160/01), s. 1. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413(01)&from=BG). posledno poseshtenie na 8.03.2023]

[6] Квалификационна рамка на Европейското пространство за висше образование – Framework for Qualifications of the European Higher Education. www.ehea.info. Retrieved on 08.03.2023. [Kvalifikatsionna ramka na Evropeyskoto prost-ranstvo za vishe obrazovanie – Framework for Qualifications of the European Higher Education. www.ehea.info. Retrieved on 08.03.2023.]

[7] Принципи на Европейската асоциация на университетите, приети в Залцбург – Salzburg Principles of the European University Association. www.eua.eu Retrieved on 08.03.2023. [Printsipi na Evropeyskata asotsiatsia na universitetite, prieti v Zaltsburg – Salzburg Principles of the European University Association. www.eua.eu Retrieved on 08.03.2023.]

[8] Харта на европейските учени – European Charter for Researchers. <https://euraxess.ec.europa.eu>. Retrieved on 08.03.2023. [Harta na evropeyskite ucheni – European Charter for Researchers. <https://euraxess.ec.europa.eu>. Retrieved on 08.03.2023.]

[9] Принципи на Европейската асоциация на университетите, приети в Залцбург – Salzburg Principles of the European University Association. www.eua.eu. Retrieved on 08.03.2023. [Printsipi na Evropeyskata asotsiatsia na universitetite, prieti v Zaltsburg – Salzburg Principles of the European University Association. www.eua.eu. Retrieved on 08.03.2023.]

[10] ЗВО – Закон за висшето образование на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [ZVO – Zakon za vissheto obrazovanie na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

[11] ЗВО – Закон за висшето образование на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [ZVO – Zakon za vissheto obrazovanie na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

[12] ЗВО – Закон за висшето образование на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [ZVO – Zakon za vissheto obrazovanie na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

[13] ЗРАСРБ – Закон за развитие на академичния състав на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [ZRASRB – Zakon za raz-vitie na akademichnia sastav na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

[14] ЗРАСРБ – Закон за развитие на академичния състав на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [ZRASRB – Zakon za razvitie na akademichnia sastav na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshlenie na 08.03.2023.]

[15] ЗРАСРБ – Закон за развитие на академичния състав на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [ZRASRB – Zakon za razvitie na akademichnia sastav na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshlenie na 08.03.2023.]

[16] Квалификационната рамка на Европейското пространство за висше образование – Framework for Qualifications of the European Higher Education www.ehea.info. Retrieved on 08.03.2023. [Kvalifikatsionnata ramka na Evropeyskoto prostanstvo za vishe obrazovanie – Framework for Qualifications of the European Higher Education www.ehea.info. Retrieved on 08.03.2023.]

[17] Чл. 5 от ЗНИИ – Закон за насърчаване на научните изследвания. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [Chl. 5 ot ZNNI – Zakon za nasarchavane na nauchnite izsledvania. www.mon.bg. posledno poseshlenie na 08.03.2023.]

[18] Закон за насърчаване на научните изследвания. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [Zakon za nasarchavane na nauchnite izsledvania. www.mon.bg. posledno poseshlenie na 08.03.2023.]

[19] Вж. Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г., с. 21–22. [Vzh. Strategia za razvitiето na vissheto obrazovanie v Republika Bulgaria za perioda 2021 – 2030 g., s. 21–22]

[20] Вж. Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 г., с. 21–22. [Vzh. Strategia za razvitiето na vissheto obrazovanie v Republika Bulgaria za perioda 2021 – 2030 g., s. 21–22.]

[21] Вж. Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017-2030 г., с. 9 [Vzh. Natsionalna strategia za razvitie na nauchnite izsledvania v Republika Bulgaria 2017-2030 g., s. 9]

[22] Данните са изнесени от проф. Николай Денков. <https://www.segabg.com/category-education/doktorantskite-stipendii-se-uvlichavat-750-lv> . последно посещение на 08.03.2023. [Dannite sa izneseni ot prof. Nikolay Denkov. <https://www.segabg.com/category-education/doktorantskite-stipendii-se-uvlichavat-750-lv> .posledno poseshlenie na 08.03.2023.]

[23] Данните са изнесени от проф. Николай Денков. <https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/doktorantite-s-poveche-pari-kde-e-ulovkata-484146.html>. последно посещение на 08.03.2023. [Dannite sa izneseni ot prof. Nikolay Denkov. <https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/doktorantite-s-poveche-pari-kde-e-ulovkata-484146.html>. posledno poseshlenie na 08.03.2023.]

[24] Tsvetkova, N. & Birezhakli, N. (2020). The Role of language in Doctoral Training. *Voices from Bulgaria*. In *Identities in urban contexts: The European multilingual city*. (Eds. Carlson, L., Kwok, C.K., & Smyth, C.). (pp. 159–176). Peter Lang.

Библиография

Декларацията от Болоня от 19 юни 1999 г., <https://www.edu.ro/sites/default/files/u39/Bologna%201999.pdf> . последно посещение на 08.03.2023. [Deklaratsiyata

ot Bolonya ot 19 yuni 1999 g., <https://www.edu.ro/sites/default/files/u39/Bologna%201999.pdf>. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Договор за функционирането на Европейския съюз. – В: Захаријева. Ю., А. Семов, Х. Христов (съст). Договора от Лисабон – консолидирани текстове и коментари. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Dogovor za funktsioniraneeto na Evropeyskia sayuz. – V: Zaharieva. Yu., A. Semov, H. Hristev (sast). Dogovora ot Lisabon – konsolidirani tekstove i komentari. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.]

Закон за висшето образование на Република България. www.mon.bg. Последно посещение на 08.03.2023. [Zakon za vissheto obrazovanie na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Закон за насърчаване на научните изследвания. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [Zakon za nasarchavane na nauchnite izsledvania. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Закон за развитие на академичния състав на Република България. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [Zakon za razvitie na akademichnia sastav na Republika Bulgaria. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Изявление на проф. Николай Денков. <https://www.segabg.com/category-education/doktorantskite-stipendii-se-uvlichavat-750-lv>. последно посещение на 08.03.2023. [Izyavlenie na prof. Nikolay Denkov. <https://www.segabg.com/category-education/doktorantskite-stipendii-se-uvlichavat-750-lv>. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Изявление на проф. Николай Денков. <https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/doktorantite-s-poveche-pari-kde-e-ulovkata-484146.html>. последно посещение на 08.03.2023. [Izyavlenie na prof. Nikolay Denkov. <https://www.standartnews.com/balgariya-obrazovanie/doktorantite-s-poveche-pari-kde-e-ulovkata-484146.html>. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Национална стратегия за развитие на научните изследвания в Република България 2017 – 2030 г. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [Natsionalna strategia za razvitie na nauchnite izsledvania v Republika Bulgaria 2017 – 2030 g. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Препоръка на Съвета от 5 април 2022 г. относно изграждане на мостове за ефективно европейско сътрудничество в областта на висшето образование (2022/C 160/01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413(01)&from=BG). последно посещение на 8.03.2023. [Preporaka na Saveta ot 5 april 2022 g. otnosno izgrazhdane na mostove za efektivno evropeysko satrudnichestvo v oblastta na vissheto obrazovanie (2022/C 160/01). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413\(01\)&from=BG](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022H0413(01)&from=BG). posledno poseshtenie na 8.03.2023.]

Стратегия за развитие на висшето образование в Република България за периода 2021 – 2030 година. www.mon.bg. последно посещение на 08.03.2023. [Strategia za razvitie na vissheto obrazovanie v Republika Bulgaria za perioda 2021 – 2030 godina. www.mon.bg. posledno poseshtenie na 08.03.2023.]

Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно постигането на Европейско пространство за образование до 2025 г. COM(2020) 625 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0625>. Последно по-

сещение на 8.03.2023. [Saobshtenie na Komisiyata do Evropeyskia parlament, Saveta, Evropeyskia ikonomicheski i sotsialen komitet i Komiteta na regionite otnosno postiganeto na Evropeysko prostranstvo za obrazovanie do 2025 g. COM(2020) 625 final. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX: 52020DC0625](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:52020DC0625). Posledno poseshtenie na 8.03.2023.]

European Charter for Researchers. <https://euraxess.ec.europa.eu>. Retrieved on 08.03.2023.

Framework for Qualifications of the European Higher Education. www.ehea.info. Retrieved on 08.03.2023.

Salzburg Principles of the European University Association. www.eua.eu. Retrieved on 08.03.2023.

Tsvetkova, N. & Birezhakli, N. (2020). The Role of language in Doctoral Training. Voices from Bulgaria. In *Identities in urban contexts: The European multilingual city*. (Eds. Carlson, L., Kwok, C.K., & Smyth, C.). (pp. 159–176). Peter Lang.

Ръкописът е изпратен на 15.03.2023 г.

Рецензиране от двама независими рецензенти: от 16.03.2023 до 25.03.2023 г.

Приемане за публикуване: 29.03.2023 г.

Manuscript was submitted: 15.03.2023.

Double Blind Peer Reviews: from 16.03.2023 till 25.03.2023.

Accepted: 29.03.2023.

Брой 55 на сп. „Реторика и комуникации“, април 2023 г. се издава с финансовата помощ на Фонд научни изследвания, договор № КП-06-НП4/72 от 16 декември 2022 г.

Issue 55 of the Rhetoric and Communications Journal (April 2023) is published with the financial support of the Scientific Research Fund, Contract No. KP-06-NP4/72 of December 16, 2022.